

OLJA PERIĆ
Filozofski fakultet
Zagreb

UDK 886.2(=734).07

NEKE JEZIČNE OSOBITOSTI DJELA „HISTORIA SALONITANA“

Abstrakt: Obwohl die orthographischen Normen des mittelalterlichen Latein ziemlich arbiträr und unkonsequent sind, kann man doch feststellen, daß sie bestimmte phonologische Erscheinungen reflektieren. Sie reflektieren nämlich die veränderte Aussprache einiger Laute wegen de Einflußes de Umgangssprache des Schriftstellers. Bei Thomas Archidiakon ist eine kleine Abweichung festgestellt worden und zwar besonders bei Romanismen. Die Orthographie von kroatischen Phonemen ist nicht konsequent durchgeführt, so daß man einige Varianten der Schreibung von demselben Phonem finden kann.

„Historia Salonitana“ Tome Arhidakona splitskog (1200—1268) prvenstveno je kronika salonitanske biskupije kroz legende njezinih svetaca i djelatnosti njezinih biskupa, ali je i pregled zbivanja tokom stoljećâ u Splitu, povijest sukoba između crkvene i svjetovne vlasti, između urbanog i neurbanog stanovništva. To je slika težnje za komunalnom samostalnošću i prosperitetom na crkvenom, političkom i kulturnom planu. Stoga je prema Nadi Klaić¹ „... unatoč svim slabostima, koje nisu samo njegove, Tomina salonitanska povijest najbolje povijesno djelo na istočnoj obali Jadrana u razvijenom srednjem vijeku“.

O Tominu životu i obrazovanju malo je podataka. Smatra se da mu je prvi učitelj bio Talijan Gualterije, koji se 1176. potpisuje u Supetarskom kartularu kao magister Gualterius². Zatim Toma sam spominje Treguana iz Firence koji je došao iz Ugarske, te „... mansit... aliquanto tempore docens Spalatenses clericos in grammatica facultate“³. Toma ga hvali kao učenog i omiljenog svećenika, izabranog kasnije za trogirskog biskupa. Inače, to je doba nadbiskupovanja (1200—1217) Bernarda iz Perugie, učenog benediktinca, koji je više od trideset godina predavao na Bolonjskom sveučilištu i bavio se književnim radom. Upravo tada Buvina ostvara prekrasne vratnice splitske katedrale (1214.) i majstor Radovan ostavlja potomstvu portal trogirске katedrale. Toma je vjerojatno bio blizu svih tadašnjih izvora znanja, ne

¹ Klaić N., *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, Škol-ska knjiga, str. 212

² Novak V.—Skok P., *Supetarski kartular*, Zagreb 1952, Djela JAZU 43, str. 229.

³ Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, digessit dr Fr. Rački, Zagrabiae 1984., Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, edidit Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, str. 87.

znamo da li je bio dijete iz plemićke obitelji (nigdje to sam ne spominje) ili su mu izrazite sposobnosti otvorile putove daljnjeg školovanja kad je kao sedamnaestogodišnjak krenuo na studij u Bolognu. Šegvić⁴ smatra da je tamo proboravio 7 do 8 godina. Boravak u Italiji obogatit će Tomu ne samo znanjem nego i političkim iskustvom, što će mu kasnije pomoći da se lakše opredijeli u nemirnim danima političkih sukoba u Splitu. I kao klerik Toma će se zadovoljan vratiti iz Bologne, 1223. slušat će Franju Asiškog, te će kasnije svoje utiske majstorski opisati u najboljim stranicama svoje kronike (XXVI poglavlje). Vrativši se u Split, radi najprije kao notar, a zatim zauzima sve istaknutije položaje. Često se u vezi s Tominom političkom djelatnošću spominje podatak da je 1239. doveo u Split iz Ancone gradonačelnika Gargana. Zamjera mu se što je doveo stranca jer nije imao povjerenja u svoje sugrađane. Taj podatak ne bi smio baciti negativno svjetlo na stupanj ekonomskog i kulturnog razvitka tadašnjeg Splita, a niti na njegove stanovnike. Naprotiv, dinamičnost suprotnosti između grada i zaleđa, između klera i laika, između građana i sve moćnije vlastele omogućila je da Split sazrije ekonomski i društveno. On nije zaostajao za gradovima s druge strane Jadrana, ako je stranac mogao uspješno upravljati gradom, za što je bio bogato plaćen. I u Francusku su doveli načelnike iz Italije⁵. Internacionalizam je uopće karakterističan za pojave u srednjem vijeku. Gargano za Tomu nije stranac, on je za njega građanin velike evropske zajednice intelektualaca koju veže duhovno jedinstvo na osnovi podjednagog obrazovanja, a zajednički je jezik te brojne zajednice — srednjovjekovni latinski.

Dakako da se taj internacionalizam u velikoj mjeri odražavao na jeziku. Iako je svaki srednjovjekovni pisac u toku školovanja usvojio jedan kanonski oblik latinskog jezika na temelju istih antičkih i kršćanskih izvora, ipak je svako doba imalo svoje konkretne predodžbe o stilskoj, morfosinktaktičkoj i, posebno, pravopisnoj korektnosti. U sklopu toga jezik svakog pojedinog pisca bio je određen stupnjem obrazovanja s jedne strane i sposobnošću da se odupre utjecaju materinskog jezika s druge.

Zbog romansko-slavenskog bilingvizma na našoj obali utjecaj govornog jezika na Tomin srednjovjekovni latinitet još je složeniji⁶. On piše sredinom XIII st. kad je splitska književna sredina dosta živa i kad se širom Evrope već nekoliko stoljeća uvelike stvaraju slične povijesti gradova, biskupija i samostana. Srednjovjekovni je latinski, prema Norbergu⁷, upravo u književnosti XII st. postigao lingvističku perfekciju. I naša „*Historia Salonitana*“ odražava takvo stanje, dokazujući visoki stupanj obrazovanja svoga autora. Ipak se u njegovu jeziku mogu utvrditi odstupanja koja su dijelom svojstvena konvencija-

⁴ Šegvić, K., *Toma Splitsanin*, Zagreb 1927, str. 45

⁵ Toma Arhiđakon, *Kronika*, prijevod VI. Rismondo, Split 1977, Čakavski sabor, str. 10

⁶ O jezičnoj situaciji u Splitu u XIII st. pisala sam u članku: *Složeni pasivni oblici u djelu „Historia Salonitana“*, *Živa antika*, god. XXX, Skoplje 1980, str. 113.

⁷ Norberg D., *Manuel pratique de latin médiéval*, Paris 1968, Picard, str. 71

ma i običajima srednjeg vijeka, a dijelom odražavaju tragove govornih romanskih jezika — splitskog dalmatskog i talijanskog. No ta su odstupanja u njega manja nego što se toleriraju diljem izobrazene Evrope njegova vremena. Niti jedna, naime, pojava, posebno na morfo-sintaktičkoj razini, nije potpuno isključila paralelnu pojavu normiranu u klasičnom latinskom. Gotovo sva odstupanja za Tomu su samo fakultativne varijante⁸.

U ovom će članku biti prikazana grafija i fonološke pojave koje ona odražava, tj. da li su promjene pravopisnih normi samo proizvoljne ili odražavaju promijenjeni izgovor pojedinih glasova.

Najvažniji rukopis Tomina djela čuva se u kaptolskom arhivu u Splitu. Gunjača⁹ i Kršnjavi¹⁰ slažu se da je to najstariji rukopis, samo što Gunjača smatra da nije autograf jer je pisan zastarjelom beneventanom koja se zadržala kao tradicija splitskog skriptorija. Rukopis je otkriven krajem XIX st. i poslužio je Račkom za kritičko izdanje¹¹ koje je upravo u to doba pripremao prema vatikanskom rukopisu, prema kojem je 1668. Lucić u Amsterdamu prvi put izdao Tomino djelo. U kritičkom aparatu Rački navodi lekcije iz vatikanskog, trogirskog, zagrebačkog i barberinskog kodeksa. Barberinski je rukopis, kao rukopis djela „*Historia Salonitana maior*“ koje je manje i za koje još nije utvrđeno da li je zaista Tomino, poslužio Račkom da ukaže na razlike u strukturi teksta i rasporedu građe, tako da su rijetke jezične bilješke iz toga rukopisa. Od splitskog se u grafiji najviše razlikuje vatikanski. Već je Kršnjavi ustanovio da je u tom rukopisu pravopis „venecijanski“: *ch* umjesto *c* za fonem /k/ dimichabat, chlerici i sl. Nada Klaić upozorava da Rački nije stigao do tih rukopisu kritičkog izdanja posljednju ruku¹². Zbog toga je djelu trebalo pristupiti s velikim oprezom, posebno što se tiče utvrđivanja pravopisnih osobitosti. Veoma je teško ustanoviti što je pogreška pisara, što krivo čitanje, a što tiskarska greška. Svi primjeri koji će biti navedeni i obrađeni potvrđeni su u splitskom rukopisu. Ako i nije autograf, rukopis je vjerojatno nastao pod Tominim nadzorom, te se jezične osobitosti koje će biti spomenute mogu smatrati Tominim osobitostima.

1. *Monoftongacija ae i oe*

U tekstu je dosljedno sprovedeno pisanje *e* umjesto klasičnolatinjskih diftonga *ae* i *oe*.

⁸ Opširnije sam o tome izložila u radu „O morfosintaksi srednjovjekovnog latinskog u djelu Tome Arhidakona splitskog“, *Suvremena lingvistika*, broj 21—2, Zagreb 1980—81, str. 3—18.

⁹ Gunjača S., *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj povijesti*, knjiga I, Zagreb 1973, Školska knjiga i Centar za kulturnu djelatnost omladine, str. 15.

¹⁰ Kršnjavi I., *Prilozi Historiji salonitani Tome arhidakona Spljetskoga*, Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva, god. II, sv. 3, Zagreb 1900, str. 129.

¹¹ vidi bilj. 3.

¹² Klaić N., *Historia Salonitana maior*, Beograd 1967, SANU Odeljenje društvenih nauka 55, str. 65.

U izdanju Račkoga ima nekoliko slučajeva pisanja *ae*: (26)¹³ praesul, (89) praestolantes i (103) sue vitae. Uspoređivanjem s rukopisom ustanovila sam da su te lekcije nastale pogrešnim prijepisom.

2. Prijelaz /e/ u /i/

- (4) *Virgilio*
- (10) *Dioclitianus*
- (32) *edifitio Dioclitiani*

Prijelaz fonema /e/ u /i/ u protoničkoj poziciji karakterističan je za talijanski jezik, posebno za toskansko jezično područje, ali se javlja i u drugim dijelovima Romanije.

Na osnovu tih izoliranih primjera ne može se sa sigurnošću odrediti da li je u našem tekstu ta pojava utjecaj talijanskog ili možda osobitost splitskog dalmatskog. Skok na dalmatinskim natpisima nalazi *diffunctam*, Jireček je u dokumentima našao dosta primjera, koji su uglavnom stariji od XIII st., ali su iz 1198. godine primjeri: *Vitrano* (veteranus), *Pitrigna* (*Petrigna*) iz Krka¹⁴. Dosta je primjera i u zadarskim pismima: *viritat*, *divia*, *dimanda*, *dinari* itd.

3. Zamjenjivanje *i* i *y*

3.1. *i* umjesto *y*

- (9) *martirium*, (34) *martir*
- (10) *tiranno*, (11) *tiranus*, ali (9) *tyranni*

Zamjenjivanje *y* dosta je nedosljedno sprovedeno, jer se javljaju i pravilno napisane riječi. Zanimljivo je da se ta pojava javlja uglavnom u početnim poglavljima.

3.2. *y* umjesto *i*

- (5) *ystoriam*
- (29) *ydolis*
- (79) *hyemis*, (167) *yemem*
- (60) *laycorum*, (79) *laycus*
- (166) *ymbrem*

Svi ti i brojni drugi primjeri, osim (60) i (79) imaju *y* umjesto *i* na početku riječi. Pretpostavku da *y* označava *i* pobijaju primjeri (79) i (166). Kod riječi *laycus* moglo bi se smatrati da je to grafija za *aī*, kad ne bi bilo više slučajeva pisanja *laicus*.

¹³ Brojevi u zagradama ukazuju stranicu u izdanju Račkoga.

¹⁴ Jireček K., *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega vijeka*, Beograd 1962, Zbornik K. Jirečeka II, SANU Odjeljenje društvenih nauka 42, str. 91

4. *Pisanje fonema /h/*

U srednjovjekovnom je latinitetu dosta nedosljednosti i nesigurnosti u pisanju /h/. Ta je pojava razumljiva, ako se uzme u obzir da ni u jednom romanskom jeziku klasičnolatinski fonem /h/ nije ostavio traga. Da li su romanski jezici utjecali na izgovor tog fonema i u srednjovjekovnom latinskom, možemo pretpostavljati upravo na osnovu hiperkorektizma i nesigurnosti u pisanju.

4.1 Izostavljanje *h*

- (7) Oratius
(98, 121) orribilis
(167) yemem

4.2. Hiperkorektizam

- (117, 181) inhermes

4.3. *ch* umjesto *h*

- (31) nichil, (109) ad nichil
(20, 26, 27) nichilominus
(62) Micha

Vjerojatno se ni *ch* nije izgovarao kao [h]. Na tu pretpostavku ukazuje grafija *ch* za fonem /k/, koja je dosta česta u vatikanskom rukopisu Tomina djela. Romanski izgovor [k] grafema *ch* odražava kod Tome riječ:

- (180) monachi
(182) monachis
(181) monachorum

U Tomino se vrijeme $\mu\acute{o}\nu\alpha\chi\omicron\varsigma$ pisalo na dva načina *monachus* i *monacus*¹⁵.

Kod Tome su navedena odstupanja dosta rijetka, veliki je dio riječi s fonemom /h/ napisan kao u klasičnom latinskom.

5. *Pisanje c i t ispred i u hijatu*

Brkanje *c* i *t*, koje se javlja u srednjovjekovnim tekstovima, svakako je u vezi s romanskom prvom palatalizacijom, no ipak se ne može reći da je jednostavno odražava, jer je prva palatalizacija kao fonološki proces starija otprilike 1000 godina, a i refleksi palatalizacije /k/ i /t/, unatoč grafičkim oscilacijama od kasnog carstva dalje, ipak ostaju u određenim romanskim idiomima različiti.

U klasičnom su se latinskom ta dva konsonanta u svim pozicijama izgovarali kao [t] i [k], iako su vjerojatno bili palatalizirani pred

¹⁵ *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, red. M. Kostrenčić, V. Gortan, Z. Herkov, Zagrabiae 1973—1978, Editio Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium

palatalnim vokalima¹⁶. Tendenciju k palatalizaciji registriraju neki natpisi, a Servije daje potvrdu: „Iustitia cum scribitur, tertia syllaba sic sonat quasi constet ex tribus litteris t, z et i“.

Alkuin je pokušao vratiti klasični izgovor [t] i [k]; njegov, je, naime, izgovor ostao izvan utjecaja jezičnih promjena na kontinentu, ali je palatalizacija već definitivno bila ušla u svijest govornika. Oba su se konsonanta vjerojatno slično izgovarala, a da bi se pravilno pisalo, bilo je potrebno dobro gramatičko obrazovanje.

Norberg je u svom izboru srednjovjekovnih tekstova¹⁷ utvrdio da se *c* umjesto *t* susreće oko 50 puta, a *t* umjesto *c* 11. To je razumljivo ako se uzme u obzir da se palatalizirano /t/ često nalazi u sufiksu -tion- kod imenica, a one su u latinskom dosta brojne.

Kod Tome naprotiv situacija je drugačija, odražava bolje poznavanje latinskog jezika.

5.1. Pisanje /t/ ispred *i* u hijatu

Rukopis je napisan beneventanom, te se palatalizirano *ti* u hijatu dosljedno piše posebnim znakom. Grafija je, dakle, u skladu s izgovorom. (U izdanju Račkoga veoma je nedosljedno prepisan taj znak).

6.3. Pisanje /k/ ispred *i* u hijatu

U ovom slučaju kod Tome ima odstupanja. Uz pravilno pisanje -*ci*- u tekstu postoji i posebni znak (koji mi transkribiramo kao -*ti*-)

(101, 116, 127) *audatiam*

(8) *provinciarum, provinciam*

(86, 110) *iuditium*

Kod pridjeva se javlja analogija prema mnogo brojnijim primjerima na -*tior* u komparativu:

(100) *audatiores et expeditiores*

(198) *ditior et loquatior*

Zanimljivi su primjeri kod kojih se u istoj riječi ili korijenu nalaze obje grafije:

(6) *sociorum*, (160) *sotii*, (192) *sotios*

(101) *acie*, (127), *atiem*

(70) *suspicientes*, (94), *non boni auspitii*

Da se Toma ravnao prema talijanskom izgovoru latinskog jezika, brkanja ne bi bilo, jer se *ti* izgovaralo kao [tsj], a *ci* kao [č]. U spomenutoj se, dakle, nesigurnosti u grafiji može pomišljati na dalmatske reflekse. U hrvatskim se latinizmima obje sekvence reproduciraju sa /č/: puteu > puč; urceu > vrč.

¹⁶ Tekavčić P., *Uvod u vulgarni latinitet*, Zagreb 1970, Sveučilište u Zagrebu, str. 118.

¹⁷ o. c. str. 107.

6. *Pisanje geminata*

Tomini tekst dosta pravilan s obzirom na pisanje geminata; pogreške u riječima, gdje je geminata potrebna, a nema je, češće su od pogrešaka uslijed hiperkorektnog pisanja.

6.1. Hiperkorektizmi

(106) religionem

(112) diffinitionis

6.2. Jedan konsonant umjesto geminate

(29) comorati sunt

(30) comisit

(10) quatuor

(49) literas

6.3. Geminate u hrvatskim imenima

(75) Raddam Marule

(104) Tollen

Skok tumači dvostruki konsonant potrebom da se označi naglašeni slog¹⁸. Međutim, prihvatljivije je tumačenje V. Jakić-Cestarić¹⁹ koja geminatu u imenu Raddam (akuzativ) tumači na slijedeći način: „U hipokoristicima s nastavkom -e geminate ispred tog nastavka redovita su pojava i označuju njihov kratak naglasak, koji se u pismu nije mogao drugačije označiti jer nije bilo suglasnika iza njega: Radde = čak. izgovor Rādē“. Možemo pretpostaviti da je analogijom prema nominativu geminata ostala i u akuzativu.

7. *Miješanje t i d na kraju riječi*

Ova se pojava kod Tome javlja samo u riječima *velut* i *apud*, ali je dosljedno sprovedena te tako ukazuje na izvesnu fonološku promjenu koja se u takvoj grafiji odražava.

7.1. *d* umjesto *t*

(121, 129) velud amentes

(159) velud hostiles

(162) velud fulminis

(164) velud utres, velud lingua

¹⁸ o. c. str. 237.¹⁹ Jakić-Cestarić V., *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, Zadar 1972, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 19, str. 12.

U tekstu nema niti jednog primjera oblika *velut*, nego samo *veluti*:

- (121) *veluti de*
(166) *veluti rapaces*

7.2. *t* umjesto *d*

- (48) *aput Laurentium*
(202) *aput ecclesiam, apud Parisios*

Već se u carsko doba *t* i *d* na kraju riječi gube, npr. na pompejskom natpisu: *Quisquis ama, valia, peria qui nescit amare*²⁰. U vojničkim pismima iz II st. javlja se *ud, inquit* i sl. U talijanskom se jeziku finalno *t* i *d* gotovo sasvim izgubilo.

8. Epentetsko *p*

U konsonantskoj je grupi *-mn-* već u vulgarnom latinskom dosta često epentetsko *p*. U klasičnom je latinskom u toj poziciji bilo dopušteno samo *-mn-*. Ovdje epenteza nema opravdanja kao što je to u grupi *mps-*, gdje je uzrok artikulacijske prirode. Ne može se tumačiti niti analogijom, kao *exemplum*²⁰. Bezvučno *p* između zvučnih *m* i *n* nema artikulacijskog opravdanja.

Kod Tome je ta epenteza dosljedno sprovedena:

- (34, 22) *solempnitate*, (53) *sclempnis*
(10) *dampnaretur, dampnaticios*
(20) *contempnens*
(141) *sompnium*

Možda se u izgovoru premalo osjećala razlika između [m] i [n], jer se oni razlikuju samo po DO (distinktivnom obilježju) gravisnosti²¹: *m* je gravisno obilježeno, a *n* nije, te je *-p-* umetnuto da ih istakne.

Jireček daje potvrdu da u dalmatskom dolazi do promjene grupe *-mn-*:

- damnum* = *dan* (Zadar 1325. god.)
dagno (Test. rag. 1348. god.)
lu miu dannu (u pismu Dubrovčanina 1372. god.)
= *ad portam Stanni* (oko 1281. god.)
ad Stammum (1238. god.)
illi de Stamo, Stanno, Stano (1300 god.)
Stampno (oko 1325. god.)
slavenski Ston od 1200. god.

Epentetsko je *p*, dakle, vjerojatno bilo opravdano u govornom jeziku da bi se spriječila asimilacija bilo *mn > n*, bilo *mn > mm*, *mn > nn*.

²⁰ Niedermann, *Précis de phonétique historique du latin*, Paris⁴ 1959, Klincksieck, str. 153.

²¹ Muljačić Ž., *Opća fonologija i fonologija talijanskog jezika*, Zagreb 1972, Školska knjiga, str. 296.

9. *Pisanje hrvatskih fonema*

U Tominu tekstu još nema dosljedno utvrđene grafije za hrvatske foneme, tako da se može naći nekoliko varijanti pisanja istog fonema.

9.1. Palatalni frikativ /š/

s (54) *Cresimiri*, (45) *castrum sibinicense*
si (11, 91) *Rasie* (Raša), 190) *Radosius* (Radoš)
sc (106) *Jacobus Dusciza*, (120) *Grubescia* (Grubeša)

9.2. Palatalni frikativ /ž/

i ispred *u* (91) *mega iupanus*
sc (115, 117) *Drasce* (Draž),
 (37, 38) *Dirscisclai*, *Dirscislao* (Držislav)

9.3. Dentalna afrikata /c/

z (106) *Jacobus Dusciza*
t ispred *i* u hijatu (121) *politianus*

9.4. Palatalna afrikata /č/

Pred palatalnim vokalima dosljedno je sprovedena talijanska grafija:

ce (106) *Caceta*, (66) *Cernata* (Črnota),
 (104) *Vilceta* (Vučeta), (172) *apud Cesmam*
ci (72) *Cicle Duimus*, (74) *ex genere Cacitorum* (Kačići)
 (211) *Bichicium*
gi (177) *Suagium* (Svač)

9.5. Dentalni frikativ /z/

s (54) *Suinimiri*, (102) *Suinigrado*

9.6. Palatalni nazal /ń/

ni (212) *Dobronia* (Dobronja), (85) *insula Hurania* (Vranjic)
n (65) *Petrana* (romanska grafija slavenskog hipokoristika
 na -onja: Petronja)

9.7. Palatalni frikativ /l'/

le (69, 70) *Reles* (Relja), (104) *Tollen* (Toljen)
li (43, 46) *Dabralis* (Dobralj)

9.8. Slogotvorne likvide /l/ i /r/

- il* (79) Vilcasius (Vľkas — Vukas)
 (104) Vilceta (Vľceta — Vučeta)
ul (94, 97) Vulcasius, Ulcasius (Vľkas — Vukas)
ir (37, 38) Dirscisclauo (Držislav), (42) Tirpimiri
er (66) Cernata (Črňnota), (62, 66) Cernecha (Črňneha)

10. Ispadanje intervokalskog *v*

Ovu pojavu Skok smatra dalmatsko-romanskom, ali potvrdu nalazi samo u riječima *Orechoa* i *Chroat(orum)*²². U našem je tekstu nalazimo češće, i to u antroponimima na -slavus, ali nije dosljedno sprovedena.

10.1. Antroponimi na -s(c)lavus

- (179) Borislaum
 (100) Chranislaus, (102) Chranislaum
 (126) Pribislaus
 (38) Dirscislao, ali (37) Dirscis(c)loui

Takva je grafija češća u drugom dijelu teksta, dok u prvom prevladavaju oblici kao:

- (57) Vladisclaus
 (78) Vladisclai regis

I inače u romanskim riječima -*v*- teži prema ispadanju pred /o/ ili /u/: rivu > rio, *pavura > paura, avunculus > fr. oncle.

10.2. Chroatia i Chroate

Oblik *Chroatia* tri je puta češći od oblika *Chrovatia*, u kojem se sačuvao intervokalski -*v*- i koji se javlja samo u početku teksta. *Chroatia* nalazi se u cijelom djelu.

Etnik Hrvati dolazi najčešće u genitivu plurala u izrazima kao:

- (35) duces Chroatorum
 (42) regis Chroatorum
 (50) munuscula Chroatorum

Na temelju iznesenog može se zaključiti da Tomin tekst kroz grafiju pokazuje dobro poznavanje latinskog jezika i da je s obzirom na srednjovjekovnu tradiciju pisan dosta korektno.

Pogreške u pisanju geminata i u zamjenjivanju *i* i *y* bez nekog vidljivog uzroka mogu se smatrati isključivo pravopisnim pojavama.

Neka odstupanja pokazuju neusklađenost grafije i izgovora, kao što je pisanje fonema /h/ i pisanje /k/ ispred *i* u hijatu. Srednjovjekovni se izgovor u tim slučajevima razlikuje od klasičnog, a ne postoje gra-

²² o. c. 242.

fički znakovi koji bi registrirali tu promjenu, kao što je npr. slučaj sa znakom za izgovor palataliziranog /ti/ u beneventani. U tu vrstu odstupanja možemo ubrojiti i nesigurnost u transkripciji hrvatskih fonema.

Konsonantska grupa *-mpn-*, bilo da je fonološki uvjetovana, bilo da je samo pravopisna pojava, karakteristična je uopće za srednjovjekovni latinski.

Neke se pojave ipak mogu smatrati romanizmima:

- prijelaz *e* u *i* u protoničkoj poziciji,
- miješanje *t* i *d* na kraju riječi,
- ispadanje intervokalskog *-v-* u hrvatskim antroponimima.

Prva promjena nije česta, druga je dosljedno sprovedena samo u riječima *velud* i *aput*, a treća je dosta česta.

Primljeno 24. marta 1982.

ZUSAMMENFASSUNG

Olja Perić: EINIGE SPRACHLICHE BESONDERHEITEN DES WERKES „HISTORIA SALONITANA“

Thomas Archidiakon war imbezug auf die mittelalterliche Tradition ein gebildeter Schriftsteller und sein Text ist verhältnismässig korrekt geschrieben. Fehler in der Schreibung von *Gemminata* und im Verwechseln von *i* und *y* kann man ausschliesslich als orthographische Erscheinungen betrachten. Einige Abweichungen zeigen eine Unstimmigkeit von Orthographie und Aussprache, zB. das Schreiben des Phonems /h/ und das Schreiben von /k/ vor *i* im Hiatus.

Die mittelalterliche Aussprache unterscheidet sich in diesen Fällen von der klassischen, und es bestehen keine graphischen Zeichen, die diese Veränderung zeigen würden. In diese Art Abweichungen können wir auch die Unsicherheit in der Transkription von kroatischen Phonemen zählen. Die Konsonantengruppe *-mpn-* und das Verwechseln von *d* und *t* am Ende des Wortes ist eine allgemeine Erscheinung im mittelalterlichen Latein.

Folgende Erscheinungen können als Romanismem betrachtet werden: der Übergang von *e* in *i* in protonischen Position und das Ausfallen vom intervokalschen *-v-* in kroatischen Anthroponymen.